

จากคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของย่านทำนายนนท์ สู่แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาในอนาคต

From the Cultural Landscape Values of Tha Nam Non District Towards Future Conservation and Development Approaches

อลิษา สหวัชรินทร์^{1*} ภวินท์ สิริสาลิ²

^{1,2} สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Alisa Sahavacharin^{1*}, Pawin Sirisali²

^{1,2} Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture and Planning,
Thammasat University

* Corresponding author, Email: s_alisa@tu.ac.th

Received: 31/08/2022

Revised: 14/11/2022

Accepted: 23/11/2022

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งทางกายภาพ ทางกิจกรรม และทางความหมาย วิเคราะห์ประเมินคุณค่าขององค์ประกอบต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นที่ย่านท่าน้ำนนท์ที่เป็นย่านสำคัญระดับเมืองมาตั้งแต่อดีต แต่ปัจจุบันจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสังคมและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนริมน้ำสูญเสียลักษณะเฉพาะวิถีชีวิตและความสัมพันธ์กับน้ำ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของย่านชุมชนเก่าริมน้ำ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการขยายตัวของเมืองก่อให้เกิดการก่อสร้างที่ไปรบกวน บดบัง และลดทอนสุนทริยภาพของโบราณสถานและสถาปัตยกรรมสำคัญไป ซึ่งหากไม่มีแผนในการอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสมอาจทำให้สูญเสียคุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพและกิจกรรมที่สำคัญระดับเมืองไป ระเบียบวิธีวิจัยใช้หลักการประเมินคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในพื้นที่ย่านท่าน้ำนนท์ ที่เคยเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้า และการปกครองสำคัญของเมืองนนทบุรี พื้นที่ศึกษาครอบคลุมตั้งแต่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ศาลากลางจังหวัดนนทบุรีหลังเก่า วัดบางขวาง ตลาดเทศบาลเมืองนนทบุรี มีถนนประชากรราษฎร์ ถนนพิบูลสงคราม และคลองบางขวาง ผลจากการศึกษาพบว่า การประเมินคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของย่านท่าน้ำนนท์ทางด้านกายภาพ กิจกรรม และความหมาย สามารถนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการอนุรักษ์และพัฒนาย่านท่าน้ำนนท์ ประกอบด้วย 1) ผังบริเวณ อาคาร สถาปัตยกรรม และเครื่องประกอบอาคาร 2) องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ 3) มุมมองและสุนทริยภาพ และ 4) กิจกรรม และสามารถใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, ย่านท่าน้ำนนท์, การประเมินคุณค่า, แม่น้ำเจ้าพระยา

Abstract

The objective of this paper is to study the cultural landscape elements not only in an aspect of physical, but also in living activities, and its connotation toward the community. Firstly, each element was evaluated and analyzed in order to provide recommendations on the directions for preservation and development of the cultural landscape of this unique urbanized area for decades until the present day. However, the rapid change in social and economic patterns has dramatically transformed the uniqueness of the riverside old-town community in both physical and cultural landscapes of the area. The effects also including the diminish of its uniqueness character, lifestyle, and living pattern in association with water, the changes in the physical appearance and cultural landscape of the old neighborhoods along the river. Land use changes from urbanization have caused disruptive construction, obscures and diminishes the aesthetics of important archaeological sites and architecture. Without a proper conservation and development plan, it would diminish its cultural heritage value in both physical and city-level activities. The methodology applied in this study is the principles of cultural landscape valuation of Tha Nam Non district, the major economic, commercial and administrative center of Nonthaburi. The study area covers Chao Phraya River, old Nonthaburi City Hall, Wat Bang Kwang, and Nonthaburi Municipal Market. The results of the study presents analytical results of an assessment of the cultural landscape value of the Tha Nam Non district in terms of physical landscape, living activities, and connotations. The results of this study can be applied as guidelines for shaping the conservation and development direction of Tha Nam Non district in various aspects including 1) Building and architectural elements 2) Landscape elements, 3) Perspectives and

aesthetics, and 4) Living activities. In addition, this guideline can be applied and developed for the conservation and development plan to enhance sustainable cultural landscape value of other important archaeological sites and heritage architecture in the future.

Keywords: cultural landscape, Tha Nam Non district, value assessment, Chao Phraya River

1. ที่มาความสำคัญและปัญหา

“เมืองนนทบุรี” ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มตอนล่างของแม่น้ำเจ้าพระยา มีการตั้งถิ่นฐานและขยายตัวของชุมชนริมน้ำทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาที่บ้านตลาดขวัญ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยา (พ.ศ. 2091) จากบริเวณวัดชลอถึงวัดสุวรรณคีรี และยกฐานะหมู่บ้านตลาดขวัญขึ้นเป็นเมืองนนทบุรีในปี พ.ศ. 2092 เป็นเมืองท่าและเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2179) โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ได้วัดท้ายเมืองไปถึงหน้าวัดเขมา มีผลให้ส่วนลำน้ำเจ้าพระยาเดิมตื่นเงินลงกลายเป็นคลองอ้อมนนท์ คลองบางกอกน้อย และคลองบางกรวย ส่วนคลองใหม่นี้กลายเป็นแนวแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน เกิดเป็นชุมชนตลาดทำน่านนนทบุรีแต่นั้นมา (ภคภูมิ ทวีศ, 2551) ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2208) โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองนนทบุรีจากบ้านตลาดขวัญไปตั้งบริเวณปากคลองอ้อม บ้านบางศรีเมือง ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดเกร็ด (พ.ศ. 2264) ขึ้น จนกลายเป็นเกาะเกร็ดถึงปัจจุบัน

ในช่วงสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สองชาวเมืองนนทบุรีต้องอพยพข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปหลบซ่อนในพื้นที่บริเวณบางกรวยและบางใหญ่เพื่อหนีภัยสงคราม มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อบ้านเมืองได้รับการฟื้นฟูชาวเมืองจึงย้ายกลับสู่ถิ่นเดิม รวมทั้งชาวมอญที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานส่วนหนึ่งที่ปากเกร็ด ชาวไทยมุสลิมเมืองปัตตานี และไทยมุสลิมเมืองไทรบุรี อพยพตั้งถิ่นฐานที่บ้านท่าอิฐและบ้านบางบัวทอง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้เมืองนนทบุรีมีฐานะเป็นหัวเมืองชายทะเล สังกัดกรมท่าช่วงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง ให้มีการปกครองส่วนภูมิภาค มีเมืองนนทบุรีเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลกรุงเทพ และโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายศูนย์กลางเมือง ศาลากลางจากปากคลองอ้อมบ้านบางศรีเมืองมาตั้งอยู่ที่อาคารโรงเรียนราชวิทยาลัยของกระทรวงยุติธรรม บริเวณปากคลองบางซื่อซึ่งขาดการใช้งานไปให้เปลี่ยนมาเป็นศาลากลางจังหวัดนนทบุรีตั้งแต่ พ.ศ. 2471-2535 ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์ราชการแห่งแรกของจังหวัดนนทบุรี เกิดเป็นชุมชนตลาดทำน่านนนทบุรี มีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดนนทบุรีตั้งแต่นั้นมา (โสวัตร ธิ กลาง, 2562) หลังจากนั้นย้ายศูนย์ราชการจังหวัดนนทบุรีมาตั้งอยู่ที่ถนนรัตนธิเบศร์จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันจังหวัดนนทบุรีได้กลายเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจากกรุงเทพมหานคร ในขณะเดียวกัน จากเดิมที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของสภาพพื้นที่และแหล่งน้ำ ทั้งการทำนาข้าวและสวนผลไม้ โดยเฉพาะทุเรียนนนท์ แต่ปัจจุบันเหลือพื้นที่เกษตรกรรมเพียงร้อยละ 39 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด เนื่องจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีผลดึงดูดให้ประชากรเพิ่มความหนาแน่นขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของประชากรทั้งในจังหวัดและรองรับประชากรจากกรุงเทพมหานครจึงทำให้พื้นที่เขตเทศบาลนครนนทบุรีเกิดความหนาแน่นและมีการขยายตัวในพื้นที่อย่างรวดเร็วตามไปด้วย การใช้ประโยชน์ที่ดินภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลงแทนที่ด้วยพื้นที่อยู่อาศัย โครงข่ายรถไฟฟ้าเป็นอีกปัจจัยเร่งให้รูปแบบวิถีชีวิตและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวางแผนและบริหารจัดการให้เหมาะสมเพื่อรองรับการพัฒนา ในขณะเดียวกันก็ต้องสามารถคงคุณค่าของเมืองเกษตรที่ลุ่มริมแม่น้ำ เมืองท่าค้าขายริมเจ้าพระยาที่มีประวัติศาสตร์ที่น่าภาคภูมิใจ และมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ดำเนินต่อไปในทิศทางที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณทำน่านนท์และอาคารศาลากลางหลังเก่าที่ตั้งเป็นจุดหมายปลายทางริมแม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งหอนาฬิกาเทศบาลนครนนทบุรีที่เคยเห็นเด่นชัดจากแม่น้ำเจ้าพระยาและถนนพระราชารักษ์ ซึ่งเป็นถนนสายแรกที่เชื่อมโยงการคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ กับนนทบุรี เพื่อป้องกันการถูกทำลายคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ส่งผลให้ทัศนียภาพโดยรอบโบราณสถานแห่งนี้สูญเสียคุณค่าด้านความงามและความหมายทางภูมิทัศน์ไป

ท้องถิ่น เป็นความภาคภูมิใจและสร้างความสามัคคีสำนึกรักถิ่นที่ของตน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา วิจัย สามารถต่อยอดให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวจากทุนทางวัฒนธรรมได้ (อารักษ์ สังหิตกุล, 2544) ซึ่งในการประเมินมรดกทางวัฒนธรรมมีหลักเกณฑ์การพิจารณา ประกอบด้วย 1) เป็นภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชน ท้องถิ่น มีอัตลักษณ์ชัดเจน 2) มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ และมีคุณลักษณะบ่งบอกความเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือของประเทศชาติ 3) มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะ คุณค่าทางจิตใจ คุณค่าเชิงสร้างสรรค์ ควรค่าแก่การรักษาไว้ 4) มีการบันทึกหลักฐานหรือสามารถอ้างอิงได้ 5) มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องอนุรักษ์ไว้มิให้เกิดการสูญหายหรือนำไปใช้อย่างไม่เหมาะสม (ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ, 2564)

2.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์กับผืนแผ่นดินธรรมชาติจนเป็นเอกลักษณ์ที่มีความเป็นถิ่นที่ ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่ยึดโยงได้ทางธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา สิ่งที่ยึดโยงได้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ถนน และสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์นี้หากถูกทำลายแล้วไม่สามารถทดแทนได้ (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551)

คณะกรรมการมรดกโลก (UNESCO, 2017) ได้จำแนกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ 2) ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และ/หรือศาสนาและการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผ่านความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ อาจเป็นลักษณะซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่งไปแล้ว หรือเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังมีชีวิตอยู่ มีการเคลื่อนไหวดำเนินต่อเนื่องอยู่ และ 3) ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ส่วนการจำแนกในบริบทของไทย (แวรวรรณ ลาภเกณ และ รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี, 2561) แบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบประเพณี (Traditional Cultural Landscape) และ 2) ภูมิทัศน์พื้นถิ่น (Vernacular Landscape) ทั้งนี้แนวทางในการจัดภูมิทัศน์วัฒนธรรม (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551; วนิตา พึ่งสุนทร และคณะ, 2549) ใช้เกณฑ์ของระดับความเข้มข้นของการที่มนุษย์เข้าไปจัดการสภาพแวดล้อมเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ตามแนวคิดหลักของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ใน 3 ทิศทาง คือ ในบริบทชนบทที่มี “ภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม” การดำเนินชีวิตต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก มนุษย์เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับระบบนิเวศ เกิดเป็นภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตกับสภาพแวดล้อมที่เฉพาะเจาะจง มนุษย์มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์น้อย อีกทิศทางคือบริบทเมืองที่มี “วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์” มนุษย์มีการปรับสภาพภูมิประเทศให้ตอบสนองกับการดำเนินชีวิต พัฒนาการสภาพแวดล้อมขึ้นจากชุมชนขนาดเล็กขยายเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม

วณิตา พึ่งสุนทร และคณะ (2549) ได้สรุปแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น 6 แนวทาง ได้แก่ 1) การดูแลรักษา ป้องกันการเสื่อมสภาพ 2) การรักษาให้คงสภาพ 3) การบูรณะ ซ่อมแซมสถาปัตยกรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้กลมกลืนกับของเดิมมากที่สุด 4) การปฏิสังขรณ์ เป็นการสร้างขึ้นใหม่ในรูปแบบเดิม 5) การปรับประโยชน์ใช้สอย เป็นการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม การใช้งานของอาคาร และ 6) การพัฒนาและการสร้างสรรค์ใหม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเมินคุณค่าความสำคัญ

2.3 การประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม

การประเมินคุณค่าเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรมแบบสากล ซึ่งเปลี่ยนจากเดิมที่ให้ความสำคัญเฉพาะกับสิ่งก่อสร้างหรือสถานที่ทางกายภาพ มาสู่การให้ความสำคัญกับคุณค่า (Value-based) (เกรียงไกร เกิดศิริ และคณะ, 2563) เพื่อจัดลำดับความสำคัญในการพิจารณาเลือกใช้วิธีการในการอนุรักษ์และบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมาะสมและยั่งยืน (วณิตา พึ่งสุนทร และคณะ, 2549)

ทั้งนี้ ในการศึกษาลักษณะทางกายภาพของภูมิทัศน์ จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Lennon & Mathews, 1996 อ้างถึงใน สรรค์ เวสสุนทรเทพ, 2556) กระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ (กิจกรรมและการใช้ประโยชน์ รูปแบบองค์ประกอบเชิงพื้นที่ การตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมประเพณี) และองค์ประกอบทางกายภาพ (การแบ่งขอบเขต โครงข่ายการสัญจร อาคารสิ่งก่อสร้าง การวางตัวของอาคาร พื้นที่ทางโบราณคดี พืชพันธุ์ และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์อื่น ๆ) ทั้งนี้ก่อนจะมีการจัดการใด ๆ กับภูมิทัศน์วัฒนธรรม จะต้องมีการรวบรวมศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลพื้นที่ และนำมาวิเคราะห์อย่างรอบด้านเสมอ

แนวคิดการประเมินความสำคัญ (Signification) และคุณค่า (Value) ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ใช้แนวคิดและทฤษฎีจากกฎบัตรเบอร์รา (The Burra Charter) (ICOMOS, 1999) ในการประเมินความสำคัญขององค์ประกอบทางภูมิทัศน์ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสุนทรียศาสตร์หรือความงาม (Aesthetic Values) ด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) ด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value) และ ด้านสังคม (Social Value or Spiritual Value) ซึ่งการทำความเข้าใจกับระดับความสำคัญนี้นำไปสู่การกำหนดทิศทางการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

แวรวรรณ ลาภเกน และรุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี (2551) ได้สรุปการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนเมืองนนท์ โดยต้องทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าในด้านต่าง ๆ ของพื้นที่รวม 10 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Lennon & Mathews (1996) ได้แก่ ด้านสุนทรียศาสตร์หรือความงาม (Aesthetic Values) ด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ (Rarity and Uniqueness Value) ด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value) ด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) ด้านสังคม (Social Value) ด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value) ด้านเศรษฐกิจ (Economic Value) ด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Contemporary Functional Value) ด้านการศึกษา (Education Value) และคุณค่าด้านอื่น ๆ แล้วพบว่าเมืองนนท์มีคุณค่าจากการเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรมสวนผลไม้ โดยเฉพาะทุเรียน และคุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชนจากการทำสวนผลไม้กันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่มีวิถีการปลูกผลไม้ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน วิถีชีวิตการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติ ใช้ภูมิปัญญามาปรับและประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำรงชีพ และส่งต่อสืบทอดให้แก่ลูกหลานในครอบครัว

ทั้งนี้ การวิเคราะห์คุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรม นอกเหนือจากเกณฑ์ข้างต้น ยังมีคุณค่าในด้านอื่น ๆ ได้แก่ คุณค่าทางการเมือง การปกครอง (Political Value) และคุณค่าทางศิลปะ การออกแบบ และเทคนิคการก่อสร้าง (Relative Artistic/ Technical Value) (Feilden & Jokilento, 1998) คุณค่าทางโบราณคดี (Archaeological value) คุณค่าทางด้านความสัมพันธ์ (Associational Value) คุณค่าด้านการเป็นตัวแทน (Representativeness Value) (วชิรญา ตติยานันท์กุล, 2557)

จากการทบทวนวรรณกรรมแนวโน้มการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทย ของสรรค์ เวสสุนทรเทพ (2556) ได้ระบุถึงขั้นตอนการประเมินคุณค่าว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในการศึกษาประเภทเพื่อการวิจัย และเพื่อการจัดการมีขั้นตอนการประเมินคุณค่า ซึ่งส่วนใหญ่ใช้การกำหนดเกณฑ์เองมากกว่าใช้เกณฑ์สากลมาใช้วิเคราะห์คุณค่าของพื้นที่ เนื่องจากการกำหนดเกณฑ์เองโดยใช้เกณฑ์สากลมาเป็นกรอบคิดจะได้การวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญที่มีความเหมาะสมและเฉพาะเจาะจงกับพื้นที่มากกว่า

2.4 ภัยคุกคาม/การเปลี่ยนแปลง

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2559) ได้ระบุถึงความเสี่ยงต่อการสูญสลายของย่านชุมชนเก่าใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความเสี่ยงและภัยคุกคามต่อคุณค่าความสำคัญ 2) ความเสี่ยงและภัยคุกคามต่อองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน และ 3) ความเสี่ยงและภัยคุกคามต่อองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ เช่น กิจกรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

นนทบุรีเป็นหนึ่งในเมืองปริมณฑลที่มีการพัฒนาที่อยู่อาศัย เมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการถมที่ดิน พื้นที่ลุ่มเกษตรกรรมร่องสวนถูกแทนที่ด้วยสิ่งก่อสร้าง ระบบคลองถูกลดบทบาทลง ทางน้ำถูกถมเพื่อสร้างถนนหรือทำให้แคบลงด้วยโครงสร้างกำแพงป้องกันน้ำท่วม (ดวงพร ปิตินานนท์ และ ดนัย หายตะคุ, 2561) การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากความต้องการของเศรษฐกิจสังคมร่วมสมัยที่รวดเร็วและรุนแรงทำให้ชุมชนเก่าริมน้ำสูญเสียลักษณะเฉพาะ วิถีชีวิตและความสัมพันธ์กับน้ำ โดยรุนแรงมากขึ้นหลังเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนเก่าริมน้ำ โดยเฉพาะในกลุ่มตลาดเมืองท่าริมแม่น้ำ (ปฏิพล ยอดสุรางค์, 2562) อีกปัญหาที่คุกคามคุณค่าของพื้นที่ย่านท่าฉนวนที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากการขยายตัวของเมืองและชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดการก่อสร้างที่ไปรบกวน บดบัง และลดทอนความสวยงามทางกายภาพของเมืองนนทบุรีจากการที่โบราณสถานและสถาปัตยกรรมสำคัญสูญเสียคุณค่าด้านสุนทรียภาพไป (ชาลิสา บุญณณี, 2563)

นอกจากผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้แล้ว การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการพัฒนาเมืองนั้นยังส่งผลกระทบต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมเมืองอันเป็นสิ่งที่ตามมาจากการขยายตัวของเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้พื้นที่ชุมชนเก่าในจังหวัดนนทบุรี เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์แบบวิถีเดิมถูกผสมผสานกับวิถีแบบเมืองใหม่ (โสวัตรี ณ ถลาง, 2562) ดังนั้น หากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงยังดำเนินต่อไปอย่างไม่มีการวางแผนนโยบายหรือแนวทางการจัดการ เพื่อกำหนดทิศทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง ย่อมนำไปสู่ความสูญเสียอื่นๆ ต่อไปในอนาคต

ดังนั้น คำถามของงานวิจัยคือ 1) อะไรคือสิ่งที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในย่านท่าฉนวน ทั้งสิ่งที่จับต้องได้เป็นรูปธรรมทางธรรมชาติ สิ่งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ที่มนุษย์สร้างขึ้น (ทางกายภาพ) และสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ (ด้านกิจกรรม และความหมาย) และ 2) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านท่าฉนวน อย่างไร อย่างยั่งยืนควรเป็นอย่างไร

3. ระเบียบวิธีวิจัย

Mason (2002) ได้แบ่งวิธีการประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม เป็น 4 ขั้นตอน 1) ระบุองค์ประกอบ 2) กำหนดเกณฑ์การประเมิน 3) กำหนดค่าน้ำหนักของเกณฑ์การประเมิน และ 4) ประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบ

ขั้นตอนการศึกษานี้ปรับปรุงจาก Mason (2002) โดยแบ่งขั้นตอนประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม เป็น 4 ส่วน ขั้นตอนที่ 1) ระบุองค์ประกอบ และเพิ่มการวิเคราะห์ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อทำความเข้าใจและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพื้นที่ 2) รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ เพื่อสอบถามข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม สรุปลงเป็นแผนที่เฉพาะเรื่อง 3) กำหนดเกณฑ์การประเมิน กำหนดค่าน้ำหนักของเกณฑ์การประเมิน และประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบ 4) เพิ่มส่วนการกำหนดกรอบการอนุรักษ์และพัฒนาจากการวิเคราะห์คุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ ทั้ง 4 ขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากการทบทวนวรรณกรรม

ศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากการทบทวนวรรณกรรม ครอบคลุมทั้งมิติกายภาพ (Tangible) ของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น อาคาร สิ่งก่อสร้าง องค์ประกอบทางธรรมชาติ และมิติตนภาพ (Intangible) ของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น กิจกรรม ประเพณี วิถีชีวิต ทั้งระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น ทั้งจากอดีต ปัจจุบัน และแผนการพัฒนาในอนาคต นำมาประมวลและวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงของพื้นที่ ระบุองค์ประกอบที่มีความสำคัญทางภูมิทัศน์ของย่าน เป็นกรอบในการศึกษาสำรวจพื้นที่ในขั้นตอนที่ 2 ต่อไป

ตารางที่ 1 ประเด็นศึกษา ขอบเขตการศึกษา และรายละเอียดในการรวบรวมข้อมูลการทบทวนวรรณกรรม

ประเด็นศึกษา	ขอบเขตการศึกษา	รายละเอียด
1. เมืองนนทบุรีกับประวัติศาสตร์เมืองลุ่มน้ำเจ้าพระยา	(Intangible / Regional scale)	-พัฒนาการของประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา -ความสัมพันธ์/ ความเชื่อมโยงระหว่างเมือง/ ชุมชนใน-นอกกลุ่มเจ้าพระยา -ชนชาติ เชื้อชาติ วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี (ภาพรวม) -การเข้ามาของอิทธิพลจากต่างชาติ
2. เมืองนนทบุรีกับภูมิศาสตร์ของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา	(Tangible / + Natural Regional scale)	-ภูมิศาสตร์และพัฒนาการของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา และอ่าวไทย -ธรณีสัณฐาน ธรณีวิทยา อุทกวิทยา ฤดูกาล -พัฒนาการของแม่น้ำเจ้าพระยา (การเปลี่ยนแปลง การขุดคลองลัดเชื่อมแม่น้ำ) -ระบบนิเวศที่สำคัญของพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา -ระบบน้ำกับการเกษตร -พืชพันธุ์ที่สำคัญ
3. เมืองนนทบุรีกับประวัติศาสตร์เมืองลุ่มน้ำเจ้าพระยา	(Intangible / Regional scale)	-พัฒนาการของประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา -ความสัมพันธ์/ ความเชื่อมโยงระหว่างเมือง/ ชุมชนใน-นอกกลุ่มเจ้าพระยา -ชนชาติ เชื้อชาติ วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี (ภาพรวม) -การเข้ามาของอิทธิพลจากต่างชาติ
4. เมืองนนทบุรีกับภูมิศาสตร์ของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา	(Tangible / + Natural Regional scale)	-ภูมิศาสตร์และพัฒนาการของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา และอ่าวไทย -ธรณีสัณฐาน ธรณีวิทยา อุทกวิทยา ฤดูกาล -พัฒนาการของแม่น้ำเจ้าพระยา (การเปลี่ยนแปลง การขุดคลองลัดเชื่อมแม่น้ำ) -ระบบนิเวศที่สำคัญของพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา -ระบบน้ำกับการเกษตร -พืชพันธุ์ที่สำคัญ
5. วิถีชีวิต และภูมิทัศน์วัฒนธรรม เมืองนนทบุรี	(Tangible / Intangible / Regional scale)	-วิถีชีวิตชุมชนที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ เช่น การเลือกทำเลตั้งถิ่นฐาน อาชีพ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรด้านต่างๆ ฤดูกาลทางธรรมชาติ การเกษตร เป็นต้น -รูปแบบผังเมือง/ผังชุมชน องค์ประกอบของชุมชนประเภทต่าง ๆ ริมแม่น้ำ -ประเภท/ รูปแบบอาคาร สถาปัตยกรรม องค์ประกอบทางกายภาพอื่น ๆ -ตำแหน่งวัด ชุมชน ตลาด องค์ประกอบอื่นๆ ที่สำคัญของเมือง

ตารางที่ 1 ประเด็นศึกษา ขอบเขตการศึกษา และรายละเอียดในการรวบรวมข้อมูลการทบทวนวรรณกรรม (ต่อ)

ประเด็นศึกษา	ขอบเขตการศึกษา	รายละเอียด
6. เมืองนนทบุรี จากอดีตถึงปัจจุบัน	(Intangible / Local scale)	-ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของเมืองนนทบุรี (timeline+mapping) -ความเป็นย่าน ทั้งเชิงกายภาพและเชิงวัฒนธรรม จากอดีตถึงปัจจุบัน -ชนชาติ เชื้อชาติ ของเมืองนนทบุรี วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี (เฉพาะพื้นที่) -พัฒนาการ การเปลี่ยนแปลง และปัจจัยของความเปลี่ยนแปลง เช่น ศูนย์กลางเมือง ระบบการคมนาคม การอพยพคน การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นต้น -อัตลักษณ์ เอกลักษณ์ของเมืองนนทบุรี จากอดีตถึงปัจจุบัน
7. องค์ประกอบปัจจุบันของย่านเมืองนนทบุรี	(Tangible / Local scale)	-ขอบเขตและลักษณะย่านต่าง ๆ -องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่สำคัญ เช่น แม่น้ำ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ลุ่ม พื้นที่เนิน ระบบนิเวศ ตลาด สถานีขนส่ง เป็นต้น -สถานที่สำคัญ เช่น วัด ท่าเรือ ลานเมือง โรงเรียน ตลาด สถานที่ราชการ เป็นต้น -โครงข่ายถนนและการเดินทาง -การใช้ประโยชน์ที่ดิน -ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ
8. กฎหมาย แผนพัฒนา	(National / Local scale)	-กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น ผังเมือง ระเบียบ/การกำหนดความสูงสิ่งก่อสร้าง กฎหมายอนุรักษ์ เป็นต้น -แนวนโยบายพัฒนาของเมือง / แผนพัฒนาระดับภูมิภาค ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น -กรณีศึกษา ตัวอย่างการวางวิสัยทัศน์การอนุรักษ์และพัฒนาย่านเมืองเก่า การออกแบบพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมริมน้ำ

ขั้นตอนที่ 2 รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจพื้นที่

จัดทำแผนที่ฐานจากข้อมูลทุติยภูมิเพื่อใช้ประกอบการลงสำรวจพื้นที่ ใน 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับมหภาค จังหวัดนนทบุรี เพื่อศึกษาโครงข่ายการสัญจร โครงข่ายการไหลของน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน 2) ระดับกลาง เทศบาลนครนนทบุรี เพื่อศึกษาลักษณะเนื้อเมือง จากการศึกษาองค์ประกอบปัจจุบันของผ่านเมืองนนทบุรี (ประเด็นที่ 5 ในขั้นตอนที่ 1) และ 3) ระดับจุลภาค พื้นที่และบริบทรอบข้าง เพื่อศึกษารายละเอียดองค์ประกอบทางกายภาพและการใช้งานอาคาร สิ่งก่อสร้างทางเท้า นำไปวางแผนการสำรวจพื้นที่

ผลจากขั้นตอนที่ 2 ได้นำมาจัดทำแผนที่เฉพาะเรื่อง ได้แก่ โครงข่ายการสัญจรทางบกและน้ำ โครงการขยายการระบายน้ำ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร ลักษณะทางกายภาพของอาคาร มุมมอง สุนทรีภาพ องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ สรุปเป็นแผนที่แสดงศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินคุณค่า

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการประเมินความสำคัญองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ในด้านต่าง ๆ มากกว่า 15 ด้าน ซึ่งสามารถเลือกมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่และวัตถุประสงค์ของการศึกษา จึงนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของสิ่งที่จับต้องได้ และสิ่งที่จับต้องไม่ได้แล้วนำมาประกอบกันเป็นคุณค่าทางความหมาย เช่นเดียวกันกับการวิเคราะห์คุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา (อลิษา สหวัชรินทร์, 2560) ที่ดัดแปลงจาก

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2559) ที่เสนอแนะแนวทางการพิจารณาย่านชุมชนเก่าที่ควรอนุรักษ์ผ่านการศึกษารูปแบบและลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างทางกายภาพของชุมชน สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ระบบนิเวศ และลักษณะที่เกี่ยวข้องกับมุมมอง ร่วมกับองค์ประกอบและลักษณะองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ได้แก่ ลักษณะกิจกรรม ลักษณะความหมายทางประวัติศาสตร์ของย่าน การสืบปฏิบัติประเพณี และความทรงจำ และการพิจารณา ลักษณะของบริบทที่ตั้ง (Setting) ซึ่งการประเมินคุณค่าทั้ง 3 ด้านนี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้วิเคราะห์พื้นที่ที่มีบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ซับซ้อนได้ และนำมากำหนดทิศทางการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่หลากหลายได้ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และยังสามารถคงคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้

จากข้อมูลการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจพื้นที่ในขั้นตอนที่ 1 และ 2 ได้ระบุองค์ประกอบทั้งทางกายภาพและกิจกรรม นำมาประเมินคุณค่าโดยการสร้างเกณฑ์การประเมินคุณค่า 3 ด้าน ได้แก่ 1) คุณค่าทางกายภาพ (แบ่งเป็นด้านสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างและด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม) 2) คุณค่าทางกิจกรรมการใช้งาน และ 3) คุณค่าทางความหมาย กำหนดค่าน้ำหนักของแต่ละเกณฑ์ แบ่งเป็น 3 ระดับความสำคัญ ได้แก่ 1) เกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญเชิงอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ความเป็นมา อันเป็นตัวตนของย่านหรือสภาพแวดล้อมที่แท้จริง ให้ค่าน้ำหนักมาก 2) เกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญเชิงสภาพในปัจจุบันหรือคุณค่าที่สัมพันธ์วิถีชีวิตกิจกรรมของชุมชนในปัจจุบัน ให้ค่าน้ำหนักกลาง และ 3) เกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญเชิงการนำคุณค่าไปสู่การประยุกต์ ต่อยอดและพัฒนา ให้ค่าน้ำหนักน้อย แล้วนำมาให้คะแนน จัดแบ่งระดับความสำคัญออกเป็น 3 ระดับคือ มีคุณค่ามาก หมายถึง มีความสำคัญด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมสูงสุด จำเป็นต้องมีมาตรการและการจัดการเพื่ออนุรักษ์ให้คงอยู่ ใช้แนวทางการจัดการ เช่น การดูแลรักษา ป้องกันการเสื่อมสภาพ การรักษาให้คงสภาพ การบูรณะ ซ่อมแซมสถาปัตยกรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้กลมกลืนกับของเดิมมากที่สุด หรือปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในรูปแบบเดิม คุณค่าปานกลาง หมายถึง มีความสำคัญด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นระดับรองลงมา ควรมีมาตรการและการจัดการเพื่ออนุรักษ์ไว้ แต่สามารถเปลี่ยนรูปแบบหรือปรับประโยชน์ใช้สอยได้ และมีค่าน้อย หมายถึง มีความสำคัญด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม แต่สามารถพัฒนาและสร้างสรรค์ใหม่ได้

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดกรอบการอนุรักษ์และพัฒนา

หลังจากการวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพและข้อจำกัดของย่าน นำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะในการจัดการพื้นที่สรุปเป็นกรอบการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

4. ผลการวิจัย

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ จากการทบทวนวรรณกรรม และจากการสำรวจพื้นที่ สามารถระบุองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของย่านออกมาในรูปแบบแผนที่เฉพาะเรื่อง (Thematic Map) ดังนี้

ชุดแผนที่ปัจจัยทางธรรมชาติ

- โครงข่ายพื้นที่สีเขียวและระบบนิเวศ
- พืชพรรณเดิมในพื้นที่
- ระบบการระบายน้ำและขอบตลิ่ง
- สภาพภูมิอากาศ

ชุดแผนที่ปัจจัยที่มนุษย์สร้าง

- การใช้ประโยชน์ที่ดิน
- ระบบโครงข่ายการคมนาคมและการเข้าถึง
- รูปแบบมวลอาคารและพื้นที่ว่าง

- รูปแบบและความสูงอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง
- รายละเอียดทางสถาปัตยกรรมอาคารโบราณสถาน
- การใช้ประโยชน์อาคาร
- สังคมและวิถีชีวิต
- กฎหมาย

ชุดแผนที่ปัจจัยทางสุนทรียภาพและการรับรู้

- ระบบโครงข่ายการรับรู้ของเมือง (image of the city)
- มุมมองและสุนทรียภาพ

4.1 เกณฑ์การประเมินคุณค่า

ในการประเมินคุณค่าทางด้านกายภาพ กิจกรรม จากข้อมูลองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม มีเกณฑ์การประเมินคุณค่าและผลการประเมินคุณค่า ดังนี้

ตารางที่ 2 เกณฑ์การประเมินคุณค่าและค่าน้ำหนัก

เกณฑ์การประเมินคุณค่า		ค่าน้ำหนัก
1. คุณค่าทางกายภาพ		
1.1 สถาปัตยกรรม		
	- ความสำคัญทางประวัติศาสตร์/ โบราณสถาน - ความสำคัญทางศิลปะ สถาปัตยกรรม เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม - ความสำคัญทางองค์ประกอบและภาพลักษณ์ของเมือง	มาก
	- ความเก่าแก่ อายุ - ความสำคัญทางสังคม/ ชุมชน	ปานกลาง
	- ความสำคัญเชิงการเรียนรู้ - ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ - สภาพความสมบูรณ์	น้อย
1.2 ธรรมชาติ		
	- ความเป็นเอกลักษณ์ทางนิเวศ	มาก
	- ความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ระบบนิเวศ - แหล่งทรัพยากรที่สำคัญกับการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพ	ปานกลาง
	- สุนทรียภาพและความงาม	น้อย
2. คุณค่าทางกิจกรรม		
	- ความเป็นเอกลักษณ์ - ความสำคัญกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน	มาก
	- ความสืบเนื่องของกิจกรรม	ปานกลาง
	- ด้านการศึกษาเรียนรู้ - ด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว	น้อย

4.2 ผลการประเมินคุณค่า

ค่าคะแนนที่ต่างกัน ชี้ให้เห็นถึงระดับความสำคัญและนำไปเป็นกรอบในการเสนอแนะทิศทางการจัดการพื้นที่ย่านท่าน้ำนนท์ ดังนี้

คุณค่าทางกายภาพ ด้านสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าระดับมาก ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ได้แก่ อาคารศาลากลางจังหวัดนนทบุรีหลังเก่า แนวอาคารพาณิชย์ เทศบาลนนทบุรี พ.ศ. 2505 ศาลเจ้าปึงเถ่ากงม่า อุโบสถและศาลาการเปรียญ วัดบางขวาง อาคารตลาดเทศบาล (หลังเก่า) และหอนาฬิกา ตามลำดับ

ศาลากลางจังหวัดนนทบุรี (หลังเก่า) เริ่มจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เพื่อเตรียมสร้างเรือนจำหันตโทษ (เรือนจำบางขวาง) ทรงแบ่งพื้นที่ 1 ใน 3 ส่วนสร้างอาคารหลังนี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2453 เพื่อให้เป็นโรงเรียนกฎหมาย แต่เกิดอุปสรรคบางประการ ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 จึงเปลี่ยนเป็นโรงเรียนราชวิทยาลัยของกระทรวงยุติธรรม ตามรูปแบบคิงส์คอลเลจ (King's College) ประเทศอังกฤษ โดยเป็นโรงเรียนประจำ เพื่อเน้นสอนภาษาอังกฤษแก่นักเรียนที่จะไปเป็นผู้พิพากษา ซึ่งจะต้องเรียนตำรากฎหมายภาษาต่างประเทศ ตัวอาคารที่มีหลายหลังติดกันนั้นได้แบ่งให้ชั้นล่างเป็นที่เรียน ชั้นบนเป็นเรือนนอน หลังสุดท้ายที่เป็นตึกใช้เป็นโรงอาหารและหอประชุม แต่ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจกิจการโรงเรียนถูกยุบโอนไปรวมกับโรงเรียนวชิราวุธที่กรุงเทพฯ (สดับ ลดาวัลย์, 2517) หลังจาก พ.ศ. 2469 อาคารหลังนี้ร้างการใช้งานไปชั่วคราว และใช้เป็นศาลากลางจังหวัดนนทบุรีตั้งแต่ พ.ศ. 2471-2535 ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์ราชการแห่งแรกของจังหวัดนนทบุรี จากนั้น พ.ศ. 2535 กระทรวงมหาดไทยได้ขอใช้เป็นวิทยาลัยมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย นาน 16 ปี และส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนอนุบาลนนทบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 เทศบาลนครนนทบุรีได้ทำเรื่องขอจัดตั้งศาลากลางจังหวัดหลังเก่าเป็นพิพิธภัณฑ์จังหวัดนนทบุรี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสืบสานจิตวิญญาณแห่งเมืองนนท์

กลุ่มอาคารศาลากลางหลังเก่าเป็นอาคารไม้สัก 2 ชั้น ทรงยุโรปยุคแรกสมัยรัตนโกสินทร์ประดับงานสลักไม้ลายวิจิตรวางผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เชื่อมกัน 7 หลัง ล้อมรอบลานกว้าง หลังคามุงกระเบื้องลูกฟูก มีรั้วเหล็กล้อมรอบ ลักษณะของอาคารเป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่ประยุกต์ให้เข้ากับภูมิอากาศเขตร้อน หันหน้าออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในสมัยก่อน เชื่อมต่อกันด้วยระเบียงทางเดินทำด้วยไม้ที่สร้างยื่นออกมารอบอาคาร (พัชร ทวีเขวง, 2553) ด้วยคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาลากลางจังหวัดนนทบุรี (หลังเก่า) นี้จึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานโดยกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2524

ปัจจุบันอาคารศาลากลางจังหวัดนนทบุรีหลังเก่านี้ เป็นจุดหมายตาสำคัญจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่แสดงเอกลักษณ์ของย่านท่าน้ำนนท์ แต่จากการขยายตัวของเมืองส่งผลให้ทัศนียภาพโดยรอบโบราณสถานแห่งนี้สูญเสียคุณค่าด้านความงามทางภูมิทัศน์ไปอย่างรวดเร็ว (ชาลิสา บุญมณี, 2563) จากลักษณะผังดั้งเดิมเป็นอาคารล้อมพื้นที่โล่ง (court) ขนาดใหญ่ ปัจจุบันอาคารบางส่วนถูกรื้อถอน ดัดแปลง ต่อเติม หรือถูกบดบัง ทำให้การรับรู้และคุณค่าความเป็นคอร์ทลดน้อยลง สภาพอาคารทรุดโทรมลงไปตามกาลเวลา แต่ยังคงมีส่วนประกอบอาคารที่โดยรวมที่ค่อนข้างครบถ้วน เช่น อาคารจั่วทรงสูง ประตู หน้าต่าง และช่องลม คันทวย ระเบียง เป็นต้น รูปแบบและองค์ประกอบอาคารเหล่านี้ยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาในการประยุกต์รูปแบบสถาปัตยกรรมยุโรปให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศเขตร้อนขึ้นได้

แนวอาคารพาณิชย์ (เก่า) เทศบาลนนทบุรี พ.ศ.2505 มีลักษณะเป็นอาคารแถว (Shophouse) ริมถนนประชากรชาภูรี ที่ได้รับการปรับปรุงขยายตัวถนนให้กว้างขึ้นเพื่อรองรับการสัญจร มีการทำท่อนระบายน้ำ ทางเท้าเสาไฟฟ้าส่องสว่าง รวมทั้งปลูกต้นไม้ แล้วเสร็จ พ.ศ. 2504 อาคารพาณิชย์ชุดนี้ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2505 เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีมีแผนการพัฒนาตัวเมืองนนทบุรี ขยายการปรับปรุงอาคารพาณิชย์บริเวณชุมชนตลาดท่าน้ำนนทบุรี ปรับปรุงบริเวณหน้าตลาดโดยรื้อห้องแถวเก่าที่เป็นเรือนไม้ของเทศบาลออกและจัดให้มีการสร้างอาคารพาณิชย์ขึ้นใหม่เป็นอาคาร

ตึกคอนกรีตถาวร (ภคภูมิ ทวีศ, 2551) ปัจจุบันอาคารชุดนี้ยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่บางส่วน เป็นพื้นที่สะท้อนถึงภาพลักษณ์การเป็นย่านพาณิชย์กรรมเก่าแก่ของย่านได้เป็นอย่างดี

อาคารตลาดเทศบาล (หลังเก่า) มีรูปแบบอาคารที่เป็นเอกลักษณ์ ตลาดสดถาวรที่สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2503 (ภคภูมิ ทวีศ, 2551) จากเดิมเป็นตลาดหน้าคู รูปแบบตลาดแผงลอยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2472 เทศบาลนนทบุรีมีนโยบายปรับปรุงตลาดสดเทศบาลขึ้นใหม่ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก มีขนาดกว้าง 30 เมตร ยาว 60 เมตร รวมถึงสร้างตลาดผลไม้ชั้นบริเวณด้านหลังตลาดสดถาวร เป็นอาคารคอนกรีตขนาดกว้าง 28 เมตร ยาว 30 เมตร ทั้งยังมีการสร้างถนนรอบตลาดและทำเทียบเรือริมคลองบางขวางเพื่อขนส่งผลผลิตชาวสวนเข้าสู่คลองบางขวางและขนถ่ายต่อไปเพื่อเข้าสู่บริเวณตลาดให้สะดวกยิ่งขึ้น (ภคภูมิ ทวีศ, 2551)

ศาลเจ้าปึงเถ่ากงม่า หรือศาลเจ้าแม่ทับทิม ไม่มีหลักฐานแน่นอนถึงปีก่อนสร้าง ศาลเจ้าเป็นรูปแบบกังฉิน ตั้งอยู่ปากคลองบางขวาง อยู่ติดกับทางเข้าวัดบางขวางด้านแม่น้ำเจ้าพระยา สามารถมองเห็นเด่นชัดจากริมแม่น้ำเจ้าพระยา

หอนาฬิกา สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2497 (ชาลิสา บุญณณ, 2563) เป็นจุดหมายตาและเป็นจุดจดจำสำคัญของย่าน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและเป็นจุดเริ่มของถนนประชาราษฎร์

อุโบสถและศาลาการเปรียญวัดบางขวาง วัดบางขวางสันนิษฐานว่าเป็นวัดตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากอุโบสถ วิหาร และสะพานไม้ข้ามคลอง (ปัจจุบันถูกรื้อไปแล้วเปลี่ยนเป็นสะพานคอนกรีต) โดยอุโบสถเป็นรูปทรงโบราณ ด้านหลังมีพาไลหรือหลังคาอุโบสถเดี่ยวๆ ที่ต่อออกไป เพื่อป้องกันฝนสาดและแดดส่องเข้าไปภายใน (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นหลังคายกสูง) (พระญาณโรดม และ วชิรญาณสังวร, 2495)สำหรับอาคารที่มีคุณค่าทางกายภาพ ด้านสถาปัตยกรรมระดับปานกลางคือท่าเรือโดยสารทำนํ้านนทบุรี ท่าเรือบางขุนศรี อาคารพาณิชย์กรรมริมถนนประชาราษฎร์ (ส่วนที่ถูกต่อเติมปรับเปลี่ยนจากรูปแบบเดิม) กลุ่มอาคารโรงเรียนต่างๆ และพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งมีความสำคัญระดับรองลงมา เนื่องจากเป็นกลุ่มอาคารยุคใหม่ ที่ไม่ได้มีความสำคัญพิเศษหรือแสดงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน

แม้อาคารท่าเรือทำนํ้านนทบุรี จะเป็นจุดหมายตาและจุดจดจำสำคัญของย่าน แต่เนื่องจากอาคารปัจจุบันเป็นอาคารที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ มีการขยายขนาดให้ใหญ่ขึ้นและถูกย้ายตำแหน่งจากเดิมมาอยู่ตรงแกนเดียวกันกับหอนาฬิกาและถนนประชาราษฎร์

ยังประเมินคุณค่า: ทางสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 2 ผังคุณค่าทางกายภาพ ด้านสถาปัตยกรรม ของย่านทำนํ้านนทบุรี

ตารางที่ 3 ตารางประเมินคุณค่าทางกายภาพ ด้านสถาปัตยกรรม

	ความสำคัญทางประวัติศาสตร์/ โบราณสถาน	ความสำคัญทางศิลปะสถาปัตยกรรมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม	ความสำคัญทางองค์ประกอบ/ภาพลักษณ์ของเมือง	ความเก่าแก่อายุ	ความสำคัญทางสังคม	ความสำคัญเชิงการเรียนรู้	ความสำคัญทางเศรษฐกิจ	สภาพความสมบูรณ์	
ค่าน้ำหนัก	3	3	3	2	2	1	1	1	
รายการองค์ประกอบ	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนนรวม
กลุ่มอาคารราชการ									
1 สถานีตำรวจ	1	1	2	2	2	1	1	2	25
2 อาคารศาลากลางหลังเก่า	3	3	3	3	3	3	1	2	46
3 โรงเรียนอนุบาลนนทบุรี	1	2	2	2	2	2	2	2	30
4 โรงเรียนเทพประสิทธิ์	1	1	2	2	2	2	2	2	27
5 โรงเรียนรัตนภิเษม	1	1	2	2	2	2	2	2	27
6 อาคารเรือนเจ้าพระยา	1	2	2	1	1	1	2	1	24
7 ไปรษณีย์ไทย	1	1	1	2	2	1	2	2	23
8 พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชาติ	1	2	2	2	2	2	1	2	29
กลุ่มอาคารทางศาสนา									
9 ศาลาการเปรียญ วัดบางขวาง	2	2	2	3	3	2	1	2	36
10 อุโบสถ วัดบางขวาง	2	2	2	3	3	2	1	2	36
11 อาคารอื่นๆ ในวัดบางขวาง	1	1	1	2	3	1	1	2	24
12 ศาลเจ้าปู่เจ้าแม่ทับทิม	2	3	3	3	3	2	1	2	42
กลุ่มอาคารพาณิชย์กรรม									
13 ตลาดสดเทศบาล (เก่า)	2	3	2	3	2	2	2	1	37
14 ตลาดสดเทศบาล	1	1	1	2	2	1	2	2	23
15 แนวอาคารพาณิชย์ริมถนนพหลโยธิน 2505	2	3	3	3	3	2	2	2	43
16 อาคารพาณิชย์ริมถนนพหลโยธิน	1	2	2	2	3	1	2	2	31
17 ร้านอาหารริมน้ำ	1	1	1	1	3	1	2	2	23
กลุ่มอาคารอื่นๆ									
18 ท่าเรือโดยสารนนทบุรี	2	1	3	2	2	1	2	2	32
19 ท่าเรือโดยสารบางขุนศรี	2	1	2	2	3	1	2	2	31
20 หอนาฬิกา	2	2	3	2	3	2	1	2	37
21 อาคารที่อยู่อาศัย	1	1	1	2	2	1	1	1	21

คุณค่าทางกายภาพ ด้านธรรมชาติ ที่คุณค่าระดับมาก ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา และสวนสวนผลไม้/พื้นที่เกษตรกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่

แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นองค์ประกอบธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพในย่านพาณิชย์กรรม และราชการเก่าริมแม่น้ำ ภาพรวมของภาพภูมิทัศน์และลักษณะผังย่านที่เปิดแนวทางสัญจรมุ่งสู่จุดเปลี่ยนถ่ายริมน้ำระหว่างฝั่งย่านพาณิชย์กรรมกับฝั่งสวนนนทบุรี การหันของอาคารสำคัญและการเปิดที่ว่างสู่ริมแม่น้ำ รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมริมแม่น้ำ

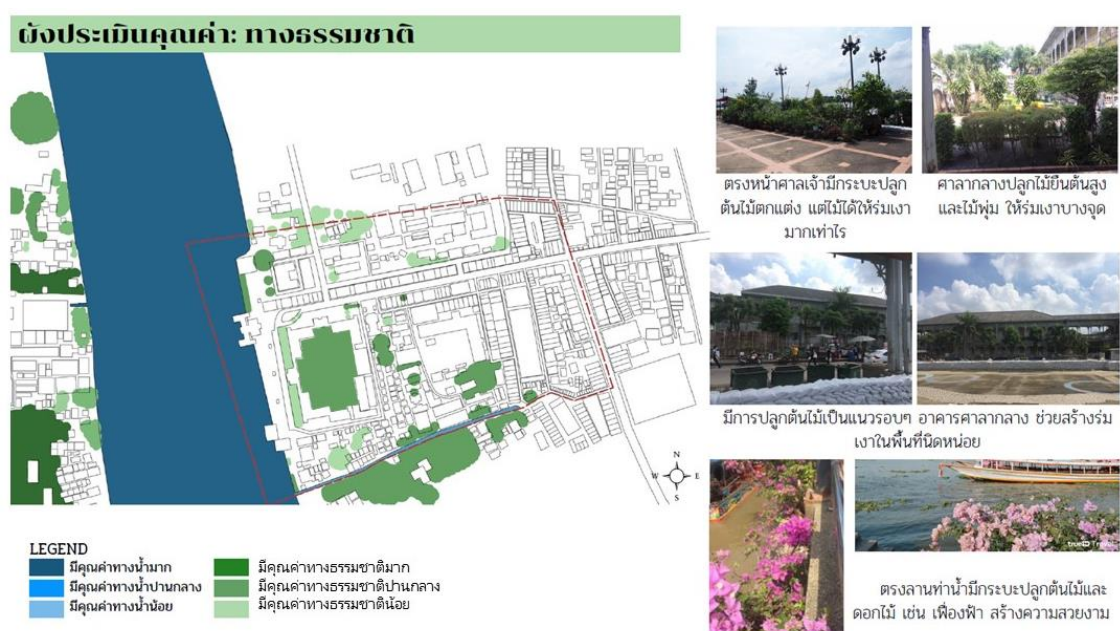
สวนผลไม้ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิมของย่านและจังหวัดนนทบุรี ตั้งแต่สมัยอยุธยาและยังคงบางส่วนที่หลงเหลืออยู่ถึงปัจจุบันที่แสดงถึงภูมิปัญญาและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเฉพาะสวนทุเรียนและสวนผลไม้ (แวรวรรณ ลากเย็น และ รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี, 2561)

ธรรมชาติที่มีคุณค่าระดับรองลงมา ได้แก่ คลองบางขวางและระบบนิเวศชายคลอง ต้นไม้ใหญ่ดั้งเดิมที่เป็นพรรณไม้พื้นถิ่น (Native Plant) ทั้งต้นไม้ภายในคอร์ท และต้นไม้ริมน้ำที่เป็นองค์ประกอบช่วยสะท้อนเอกลักษณ์ของภาพภูมิทัศน์ย่านที่อยู่ร่วมกับระบบนิเวศริมแม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งความเป็นพื้นที่เปิดโล่งภายในกลุ่มอาคารศาลากลางหลังเก่า

แม้ว่าคลองบางขวางจะเป็นคลองดั้งเดิมและมีความสำคัญ แต่เนื่องจากสภาพปัจจุบันนั้นตื้นเขิน ถูกปรับสภาพจากคลองธรรมชาติเป็นคลองลาดแข็งด้วยคันคลองคอนกรีต มีประตูกั้นน้ำควบคุมการไหลของน้ำ คุณภาพน้ำต่ำจากการระบายน้ำเสียจากชุมชนและตลาด

ตารางที่ 4 ตารางประเมินคุณค่าทางกายภาพ ด้านธรรมชาติ

		ความเป็น เอกลักษณ์ทาง นิเวศ/ภูมิทัศน์	ความ สมบูรณ์ทาง ธรรมชาติ ระบบนิเวศ	แหล่ง ทรัพยากรที่ สำคัญกับการ ดำรงชีวิต ประกอบอาชีพ	สุนทรีย์ภาพ และความงาม	
	ค่าน้ำหนัก	3	2	2	1	
	รายการองค์ประกอบ	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนนรวม
	ทางน้ำ					
1	แม่น้ำเจ้าพระยา	3	3	3	3	24
2	คลองบางขวาง	2	2	1	2	14
	ทางบก					
3	พื้นที่โล่งกลางอาคารศาลากลางหลังเก่า	3	1	1	3	16
4	พื้นที่สีเขียวหน้าอาคารศาลากลางหลังเก่า	2	1	1	1	11
5	กลุ่มต้นไม้ในอาคารศาลากลางหลังเก่า	1	1	1	1	8
6	กลุ่มต้นไม้ริมคลองบางขวาง	3	3	2	2	21
7	กลุ่มต้นไม้ในวัดบางขวาง	2	2	1	2	14
8	สวนผลไม้ /พื้นที่เกษตรกรรม	3	3	3	3	24
9	กลุ่มต้นไม้อื่นๆ	1	1	1	1	8

ภาพที่ 3 ผังคุณค่าทางกายภาพ ด้านธรรมชาติ ของย่านทำน่านนท์

การประเมินคุณค่าด้านกิจกรรม กิจกรรมที่มีคุณค่าระดับมาก ได้แก่ กิจกรรมการสัญจรทางน้ำและการเปลี่ยนถ่าย การสัญจรทางบก-ทางน้ำ กิจกรรมด้านพาณิชยกรรมและเปลี่ยนถ่ายการสัญจร เป็นกิจกรรมที่มีความเก่าแก่ มีวิวัฒนาการ ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการย้ายศูนย์กลางเมืองจากตลาดขวัญ รวมถึงการย้ายศูนย์ราชการและเรือนจำเข้ามา ในพื้นที่นี้ เกิดการขยายตัวของเส้นทางการคมนาคม จุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรทางบก-ทางน้ำ เชื่อมโยงกับกรุงเทพฯ รวมทั้ง การอพยพของผู้คนเข้ามาตั้งบ้านเรือน สร้างเรือนแถวค้าขายและตลาดสดจนกลายเป็นย่านราชการและพาณิชยกรรม ศูนย์กลางทางสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิต (ภควุฒิ ทวียศ, 2551) มีคุณค่าในการสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน คุณค่าเชิงสังคม และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ สามารถสร้างสรรค์ต่อยอดสู่รูปแบบกิจกรรมการค้าที่สอดคล้องกับวิถีในปัจจุบันได้

กิจกรรมทางราชการและการศึกษา เป็นกิจกรรมเก่าแก่ในยุครุ่งเรืองของย่านทำนันทน์ เป็นคุณค่าทางกิจกรรมในอดีต ที่เป็นรากฐานในการเชื่อมโยงสู่กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ การศึกษาของคนในชุมชนตลาดทำนันทน์บุรี เดิมมีวัดเป็นแหล่งให้ การศึกษาที่สำคัญ โดยเฉพาะวัดบางขวางซึ่งตั้งอยู่กลางชุมชน (ภควุฒิ ทวียศ, 2551) และพัฒนามาสู่ระบบการศึกษาแบบ โรงเรียนในปัจจุบัน โดยมีโรงเรียนรัตนธิเบศร์ซึ่งสร้างขึ้นบนที่ดินของวัดบางขวางอยู่ในบริเวณใจกลางย่านเมืองนนทบุรี จนกลายเป็นสถานศึกษาที่สำคัญของจังหวัดนนทบุรีถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีโรงเรียนอนุบาลนนทบุรีซึ่งเป็นโรงเรียนอนุบาลแห่ง แรกของจังหวัดนนทบุรี เปิดสอนครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 (ภควุฒิ ทวียศ, 2551)

กิจกรรมที่มีคุณค่าระดับรองลงไป ได้แก่ กิจกรรมด้านการเป็นศูนย์ราชการ ที่เคยเป็นศูนย์กลางแต่ปัจจุบัน ถูกลดบทบาทลง กิจกรรมด้านประเพณี และศาสนา รวมถึงเทศกาลต่างๆ

ยังประเมินคุณค่า: ทางกิจกรรม

ภาพที่ 4 ผังคุณค่าทางกิจกรรมของย่านทำนันทน์

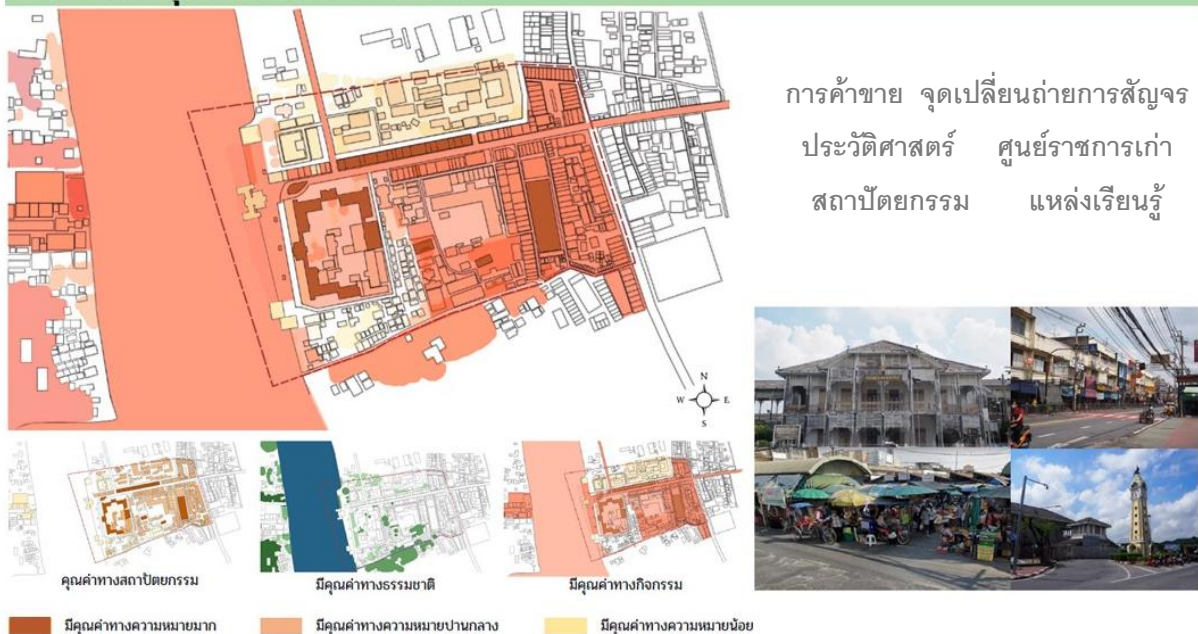
ตารางที่ 5 ตารางประเมินคุณค่าทางกิจกรรม

	ความเป็น เอกลักษณ์	ความสำคัญ กับการ ดำรงชีวิตของ คนในชุมชน	ความสืบเนื่อง ของกิจกรรม	ความสำคัญ เชิงการเรียนรู้	ความสำคัญ ทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว	
ค่าน้ำหนัก	3	3	2	1	1	
รายการองค์ประกอบ	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนนรวม
ด้านวิถีชีวิต						
1 ค้าขายของสด สินค้าเกษตร	2	3	3	1	3	25
2 ค้าขายเสื้อผ้า ของใช้	1	2	2	1	2	16
3 ค้าขายอาหาร	2	3	3	1	3	25
4 ร้านสะดวกซื้อ	1	2	1	1	2	14
5 การเดินทางคมนาคมทางน้ำ	2	3	3	2	3	26
6 การเดินทางคมนาคมทางบก	2	3	2	2	3	24
7 งานราชการ	2	2	2	1	2	19
8 ค้าขายแผงลอย	1	2	2	1	2	16
9 การประมง	1	2	2	1	1	15
ด้านการเรียนรู้						
10 การเรียนรู้ประวัติศาสตร์	2	2	2	3	2	21
11 การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน	1	3	2	3	1	20
12 การเรียนรู้ทางธรรมชาติ	1	2	1	2	1	14
ด้านศาสนา						
13 กิจกรรมพุทธศาสนา	2	3	3	2	2	25
14 ศักการะศาลเจ้า	2	3	3	2	2	25
ด้านวัฒนธรรม ประเพณี						
15 เทศกาลแข่งเรือยาวเมืองนนท์	3	2	3	2	3	26
16 เทศกาลผลไม้ของดีเมืองนนท์	3	2	3	2	3	26
17 งานเดิน กิน ชิม เที่ยว ทำนํานนนท์	3	2	3	2	3	26
18 แห่เทียนพรรษาทางน้ำ	3	2	3	2	3	26
19 ลอยกระทง	2	2	3	1	2	21
20 สงกรานต์	2	2	3	1	2	21
ด้านนันทนาการ						
21 วิ่ง ออกกำลังกาย	1	2	2	1	1	15
22 แอโรบิค	1	2	2	1	1	15
23 นิ่งเล่น พักผ่อน	1	2	2	1	1	15
24 สเก็ตบอร์ด	1	1	1	1	1	10
25 ถ่ายรูป	1	1	1	1	1	10
26 ให้อาหารปลา	1	1	1	1	1	10
27 ล่องเรือท่องเที่ยวแม่น้ำเจ้าพระยา	2	2	1	2	3	19

การประเมินคุณค่าทางความหมาย จากผลการประเมินคุณค่าทางกายภาพและกิจกรรม สามารถนำมาสรุปเป็นคุณค่าทางความหมายของย่านทำนันทน์ได้ 3 ความหมาย ดังนี้

1. ย่านศูนย์กลางพาณิชยกรรมริมแม่น้ำเจ้าพระยาและจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรทางบกและน้ำของนนทบุรี
2. ย่านที่มีเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ อันเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างวิถีชีวิตกิจกรรมของผู้คนย่านพาณิชยกรรมกับสถาปัตยกรรมตะวันตกประยุกต์ และสภาพแวดล้อมพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา
3. ย่านศูนย์ราชการเก่าริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่วิวัฒน์สู่ย่านโบราณสถานและแหล่งเรียนรู้ โดดเด่นด้วยอาคารศาลากลางหลังเก่า อันมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ผังและภูมิทัศน์ที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา

ผังประเมินคุณค่า: ทางความหมาย

ภาพที่ 5 ผังคุณค่าทางความหมายของย่านทำนันทน์

5. อภิปรายผล

เมืองนนทบุรีมีศักยภาพที่จะได้รับการพัฒนาโดยอาศัยต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมจากการเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ในอดีต รวมทั้งเป็นแหล่งศูนย์กลางทางค้าขาย การเดินทาง และศูนย์ราชการ เกิดปฏิสัมพันธ์ของผู้คนและชุมชนที่หลากหลาย

ย่านทำนันทน์ที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เป็นรูปแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ มีการปรับสภาพภูมิประเทศในบริบทเมืองให้ตอบสนองกับการดำเนินชีวิตที่มีความซับซ้อนทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมวิถีชีวิต ซึ่งยังคงมีสิ่งที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในย่านทำนันทน์ ทั้งสิ่งที่จับต้องได้เป็นรูปธรรมทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา และสวนสวนผลไม้/พื้นที่เกษตรกรรม สิ่งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ที่มนุษย์สร้างขึ้น (ทางกายภาพ) ที่มีคุณค่าสูง ได้แก่ อาคารศาลากลางจังหวัดนนทบุรีหลังเก่า แนวอาคารพาณิชย์ เทศบาลนนทบุรี พ.ศ. 2505 ศาลเจ้าปึงเถ่ากงม่า อุโบสถและศาลาการเปรียญวัดบางขวาง อาคารตลาดเทศบาล (หลังเก่า) และหอนาฬิกา สิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ในด้านกิจกรรมที่ยังคงคุณค่าสูง ได้แก่ กิจกรรมการสัญจรทางน้ำและการเปลี่ยนถ่ายการสัญจรทางบก-ทางน้ำ สิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ในด้านความหมาย ได้แก่ ความเป็นย่านศูนย์กลางพาณิชยกรรมริมแม่น้ำเจ้าพระยาและจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรทางบกและน้ำของนนทบุรี เป็นย่านที่มีเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อันเกิดขึ้นจาก

การปฏิสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกันระหว่างวิถีชีวิตกิจกรรมของผู้คนกับสภาพแวดล้อม และความเป็นย่านศูนย์ราชการเก่าริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่วิวัฒนาการสู่ย่านโบราณสถานและแหล่งเรียนรู้

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ย่านทำนันทน์อย่างยั่งยืนจึงควรตระหนักถึงคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้เหล่านี้ รวมทั้งควรให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนาที่มีการตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม อันจะนำมาซึ่งการส่งเสริมศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน (โสวัตร ธิ์กลาง, 2562) การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น ต้องแน่ใจว่าคุณค่าของแหล่งและโครงข่ายชุมชนเก่าริมน้ำจะได้รับการเก็บรักษาและพัฒนาต่อไปในอนาคต (ปฏิพล ยอดสุรางค์, 2562) จากการศึกษาประเมินคุณค่าและจัดลำดับความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

งานวิจัยนี้จึงสรุปกรอบการอนุรักษ์และพัฒนาทำนันทน์ เสนอเป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอนาคต ดังนี้

5.1 ผังบริเวณ อาคาร สถาปัตยกรรม และเครื่องประกอบอาคาร

จากการวิเคราะห์คุณค่าทางกายภาพของอาคาร สถาปัตยกรรม และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่พบว่าอาคารศาลากลางจังหวัดนครพนมหลังเก่า แนวอาคารพาณิชย์เทศบาลนครพนม พ.ศ. 2505 ศาลเจ้าปึงเถ่ากงม่า อุโบสถและศาลาการเปรียญ วัดบางขวาง อาคารตลาดเทศบาล (หลังเก่า) และหอนาฬิกา เป็นชุดอาคารที่คุณค่าทางกายภาพสูง นำมาซึ่งข้อเสนอแนะการอนุรักษ์กายภาพของพื้นที่ดังนี้

พื้นที่คั่นลักษณะความเป็นคอร์ทสี่เหลี่ยมที่เกิดจากการปิดล้อมด้วยอาคารศาลากลางหลังเก่าอันเป็นคุณค่าทางกายภาพในเชิงการวางผังอาคารให้กลับคืนมา โดยการเติมอาคารส่วนที่หายไป มีทางเลือก 4 รูปแบบ 1. สร้างอาคารใหม่ให้กลมกลืนกับชุดอาคารเดิม 2. สร้างอาคารใหม่ให้แตกต่างแต่คงรูปฟอร์มของชุดอาคารเดิม 3. ปลุกต้นไม้ หรือสร้างรูปทรงเสมือนตามตำแหน่งอาคารเดิม 4. เว้นพื้นที่เป็น negative space เช่น ลานกิจกรรม หรือโครงสร้างศาลา เป็นต้น ร่วมกับลดพื้นที่ลาดเชิงภายในคอร์ท เพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อลดความแข็งกระด้าง เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ และส่งเสริมการระบายอากาศให้อาคารและภูมิอากาศโดยรอบอาคาร ปรับระดับพื้นที่ให้เหมาะสมกับการระบายน้ำ และป้องกันฐานอาคารศาลากลางหลังเก่าจากน้ำและความชื้น

กำหนดการใช้งานอาคารให้สอดคล้องกับคุณค่าทางกิจกรรมดั้งเดิม และสอดคล้องกับการใช้สอยปัจจุบัน ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้ เช่น พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด โรงเรียน เป็นต้น กิจกรรมเชิงพาณิชย์กรรม เช่น ร้านค้า คาเฟ่ หรือเกสต์เฮาส์ขนาดเล็ก เป็นต้น

เปิดการเชื่อมต่อพื้นที่ว่างภายในคอร์ทสี่เหลี่ยมที่ริมแม่น้ำ ร่วมกับการลดบทบาทถนนริมแม่น้ำที่คั่นกลางระหว่างอาคารศาลากลางเก่ากับแม่น้ำเจ้าพระยา ให้เกิดความต่อเนื่องและกลมกลืน ปรับปรุงพื้นที่ริมน้ำทั้งด้านกายภาพ กิจกรรมการใช้งานให้ชุมชนเกิดการรับรู้ และสามารถใช้สอยพื้นที่ โดยอยู่ร่วมกับธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ไม่ทำลายนิเวศริมแม่น้ำเจ้าพระยา

อนุรักษ์หอนาฬิกาให้เกิดความสง่างามและเป็นจุดหมายตา โดยย้ายที่จอดรถจักรยานยนต์รอบฐานหอนาฬิกาออกแบบภูมิทัศน์โดยรอบวงเวียนหอนาฬิกาให้เกิดการขยับเน้นความเป็นจุดหมายตาจากช่องมอง (vista) ทั้งจากแกนถนน และทางน้ำให้กับหอนาฬิกา

อนุรักษ์แนวอาคารพาณิชย์เทศบาลนครพนม พ.ศ. 2506 โดยเฉพาะชุดอาคารที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิม โดยการปรับปรุงและบูรณะเปลือกอาคาร (façade) ที่ทรุดโทรม จัดระเบียบป้ายร้านค้า ให้มีขนาด ตำแหน่ง และชุดสีที่ไม่ขัดแย้งกับรูปแบบของเปลือกอาคารเดิม โดยยังคงวิถีชีวิตกิจกรรมการค้าเดิมของชุมชนไว้ บูรณะอาคารตลาดเทศบาล (หลังเก่า) ให้สามารถระบายอากาศและระบายน้ำที่ดี

จัดระเบียบองค์ประกอบภูมิทัศน์ด้านหน้าศาลเจ้าปึงเถ่ากงม่าที่ติดกับริมแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อรักษารูปด้านอาคาร ศาลเจ้าเมื่อมองจากแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น ยกเลิกที่จอดรถบางส่วนที่บังแนวแกนกลางอาคารศาลเจ้า กำจัดพืชพรรณรกร้าง ที่ขาดการดูแลรักษาบริเวณขอบตลิ่งคอนกรีต

5.2 องค์ประกอบทางภูมิทัศน์

จากการวิเคราะห์คุณค่าทางกายภาพขององค์ประกอบทางธรรมชาติ พบว่าแม่น้ำเจ้าพระยา และสวนผลไม้/พื้นที่เกษตรกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ มีคุณค่าทางกายภาพสูง ควรค่าแก่การอนุรักษ์ นำมาซึ่งข้อเสนอแนะ ดังนี้

วางตำแหน่งต้นไม้ใหญ่ภายในคอร์ทและโดยรอบอาคารศาลากลางเก่า โดยคำนึงถึงมุมมองที่ส่งเสริมอาคารศาลากลางเก่า และเกิดความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์ภายนอกกับอาคาร และส่งเสริมบรรยากาศ ลดความแข็งกระด้าง เช่น การวางต้นไม้ใหญ่เป็นจังหวะ ต่อเนื่องกับเสาอาคาร การเลือกชนิดต้นไม้ที่มีความหมายสัมพันธ์กับนนทบุรี รูปทรงของพุ่มใบ เป็นพืชพรรณพื้นถิ่นเข้ากับลักษณะของสภาพภูมิศาสตร์ เลือกใช้พืชพันธุ์พื้นถิ่น-หรือพืชสวน/ผลไม้ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของพืชพันธุ์ในจังหวัดนนทบุรี

เนื่องจากพื้นที่เกษตรกรรมสวนผลไม้เป็นพื้นที่เอกชน แนวทางในการอนุรักษ์เพื่อเก็บรักษาสวนผลไม้/พื้นที่เกษตรกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่เอาไว้ต้องได้รับความร่วมมือกับชุมชนหรือปรับเปลี่ยนการใช้งานที่สามารถเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนด้วย เช่น ปรับเป็นร้านอาหารหรือร้านกาแฟในสวน เป็นต้น

ฟื้นฟูคลองบางขวาง คุณภาพน้ำ และระบบนิเวศคลองให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

พัฒนาพื้นที่รอบหอนาฬิกาให้รองรับกิจกรรมสำหรับคนเดิน และปรับปรุงหอนาฬิกาให้มีรูปแบบ สี และองค์ประกอบที่สอดคล้องกับคุณค่าทางกายภาพดั้งเดิม

ปรับปรุงองค์ประกอบภูมิทัศน์โดยรอบอาคารศาลากลางเก่า และภูมิทัศน์ถนน ได้แก่ ทางเดิน ทางเท้า จุดข้ามถนน ให้มีความสะดวกและปลอดภัย เช่น ขนาดที่กว้างเพียงพอต่อการใช้สอย วัสดุปูพื้นที่เรียบเสมอกัน สร้างร่มเงาให้กับทางเดิน ด้วยต้นไม้ใหญ่หรือโครงสร้างให้ร่มเงา ปรับปรุงป้ายสื่อความหมาย ให้มีรูปแบบ สี ตำแหน่ง ขนาด ที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์เดิมของย่าน ระบบไฟฟ้าส่องสว่างเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้งานช่วงเวลากลางคืน และส่งเสริมสุนทรียภาพให้กับอาคารศาลากลางเก่าและมุมมองจากแม่น้ำเจ้าพระยา องค์ประกอบภูมิทัศน์ต่าง ๆ ควรมีรูปแบบ สี ตำแหน่ง ขนาด ที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์เดิมของย่าน ช่วยส่งเสริมและไม่ลดทอนคุณค่าอาคารศาลากลางเก่าและมุมมองที่มีคุณค่า

จัดระเบียบองค์ประกอบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่มีผลต่อภูมิทัศน์ เช่น การนำสายไฟฟ้าลงดินและจัดระเบียบป้ายขนาดใหญ่ โดยเฉพาะโดยรอบอาคารโบราณสถาน โดยผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานรัฐ และชุมชนในพื้นที่

5.3 มุมมองและสุนทรียภาพ

มุมมองสำคัญที่แสดงถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่สำคัญคือมุมมองจากแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมองเห็นจุดหมายตาสำคัญอันประกอบด้วยพื้นที่เปิดโล่งและกลุ่มอาคารศาลากลางหลังเก่า หอนาฬิกา และท่าเรือนนทบุรี สอดคล้องกับการศึกษาคุณภาพเชิงทัศนศาสตร์ศาลากลางจังหวัดนนทบุรีหลังเก่า (ชาลิสา บุญมณี, 2563) ที่มีจุดมองสำคัญจำนวน 5 จุด ได้แก่ มุมมองจากท่าเรือบางศรีเมืองฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ลานหน้าพิพิธภัณฑ์จังหวัดนนทบุรี ด้านหน้าท่าเรือนนทบุรี ทางเข้าศาลากลางหลังเก่าด้านทิศเหนือ และลานภายในกลุ่มอาคาร เปิดมุมมองจากแม่น้ำเจ้าพระยาสู่อาคารศาลากลางเก่าต้องสามารถมองเห็นอาคารได้อย่างเด่นชัด องค์ประกอบภูมิทัศน์โดยรอบอาคารควรส่งเสริมให้อาคารศาลากลางหลังเก่าเกิดความโดดเด่น

ย้ายตำแหน่งอาคารท่าเรือออกไปทางด้านทิศเหนือเพื่อให้เกิดพื้นที่เปิดโล่งและเปิดมุมมองให้มองเห็นหอนาฬิกาและแกนถนนประชาราษฎร์ สอดคล้องกับชาลิสา บุญมณี (2563) ที่เสนอแนะให้ย้ายที่ตั้งท่าเรือออกไปทางด้านทิศเหนือเพื่อให้เกิดพื้นที่เปิดโล่งเปิดมุมมองสู่กลุ่มโบราณสถาน

5.4 กิจกรรม

จากการวิเคราะห์คุณค่าทางกิจกรรมของย่านทำนายนท์ กิจกรรมที่มีคุณค่าความสำคัญมากคือกิจกรรมการสัญจรทางน้ำและการเปลี่ยนถ่ายการสัญจรทางบก-ทางน้ำ กิจกรรมด้านพาณิชยกรรม และการศึกษาเรียนรู้ นำมาซึ่งข้อเสนอแนะด้านกิจกรรมดังนี้

เชื่อมต่ออาคารศาลากลางหลักเก่ากับบริบทที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เช่น วัด ตลาด ชุมชน คูก แม่น้ำ และคลอง ริมฝั่งตรงข้าม ทั้งในแง่การเชื่อมต่อการสัญจร รวมถึงมุมมองและการรับรู้

ส่งเสริมพื้นที่และกิจกรรมที่มีรากฐานจากอดีตและต่อยอดสู่กิจกรรมในปัจจุบัน เช่น พื้นที่และกิจกรรมที่ส่งเสริมเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม พื้นที่และกิจกรรมการค้าขายที่สร้างสรรค์ต่อยอดจากภูมิปัญญาของชาวเมืองนนท์ พื้นที่และกิจกรรมพิเศษ และเทศกาลต่าง ๆ

จัดการระบบการจัดการการสัญจร ได้แก่ ถนน ทางเดินเท้า และจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรต่าง ๆ เช่น ท่าเรือ บัณฑิตเมล์ รถสองแถว ให้เกิดความต่อเนื่องและมีการไหลเวียนที่สะดวก ไม่แออัด ไม่กีดขวางบดบังทัศนียภาพที่มีคุณค่า จัดระเบียบร้านค้าและหาบเร่แผงลอยบริเวณทางเท้า ไม่ให้กีดขวางการเดินเท้า

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

ย่านทำนายนท์เป็นตัวอย่างของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังมีพลวัตอย่างต่อเนื่องจากอดีตและยังคงเอกลักษณ์ของย่านพาณิชยกรรมและการเปลี่ยนถ่ายการสัญจร วิถีชีวิตริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรมวิถีชีวิตผู้คนแต่ละยุคสมัย แม้จะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้งานอาคารและพื้นที่ไป แต่จากการประเมินคุณค่าของพื้นที่ย่านทำนายนท์สามารถนำไปสู่การกำหนดกรอบการอนุรักษ์และพัฒนาย่านทำนายนท์ เสนอเป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอนาคต ทั้งส่วนสถาปัตยกรรมและผังบริเวณ องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ มุมมองสุนทรียภาพ และกิจกรรม ซึ่งหากผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจถึงคุณค่าของพื้นที่ร่วมกันจะยังคงร่วมกันรักษาคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของย่านให้คงไว้ได้แม้ถูกพัฒนาปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่มีคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจึงควรให้ความสำคัญกับขั้นตอนการศึกษาและประเมินคุณค่าเพื่อจัดลำดับความสำคัญในการพิจารณาเลือกใช้วิธีการในการอนุรักษ์และบริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมาะสม ซึ่งไม่เพียงแต่สิ่งก่อสร้างหรือสถานที่ทางกายภาพเท่านั้น ยังคงต้องคำนึงถึงคุณค่าทางธรรมชาติ คุณค่าทางกิจกรรมที่จับต้องไม่ได้ รวมทั้งคุณค่าทางความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้วย

7. กิตติกรรมประกาศ

ข้อมูลและภาพประกอบบางส่วนในบทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในรายวิชา ภาส.315 การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์การผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมี ดร. พรรณม ธรรมวิมล และ อาจารย์ ดร. วิภากร ธรรมวิมล มาร่วมเป็นอาจารย์พิเศษและผู้เชี่ยวชาญในการลงสำรวจพื้นที่ศึกษาและให้ข้อเสนอแนะในกระบวนการศึกษาในรายวิชา

8. เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์.
- เกรียงไกร เกิดศิริ, วิลาวัลย์ ภมรสุรณ, และ ธนิก หมั่นคำวัง. (2563). *เมืองเก่ากับการอนุรักษ์และพัฒนา*. สืบค้นจาก <https://en.calameo.com/read/0064494648f3702f70dc2>
- ฉัตรกมล ปิยะจรรพ. (2562). *การปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์แห่งความเป็นเลิศด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- ชาลีสา บุญณณ. (2563). การปรับปรุงคุณภาพเชิงทัศนศาสตร์กลางจังหวัดนนทบุรี (หลังเก่า). *สารศาสตร์*, 3(1), 120-132.
- ดวงพร ปิตินานนท์, และ ดนัย ทายตะคุ. (2561). การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์และความเป็นเมืองในพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา. *สารศาสตร์*, 4, 636-654.
- ไทยโรจน์ พวงมณี, ศษีห์ เจริญสุข, พงศ์พัฒน์ เหล่าคนคำ, และ นัยนา อรรถนาทร. (2564). แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาต่อยอดศิลปวัฒนธรรม พื้นที่หมู่บ้านน้ำพร อำเภอเชียงคน จังหวัดเลย. *Journal of Fine and Applied Arts Khon Kaen University*, 13(2), 175-201.
- ปฏิพล ยอดสุรางค์. (2562). ภัยคุกคามต่อลักษณะทางกายภาพของชุมชนเก่าริมน้ำในเขตที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยา. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 28, 21-34.
- พระญาณวโรดม (สนธิ์), และ วชิรญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง, (2495). *ประวัติวัดและเจ้าอาวาส วัดบางขวาง จังหวัดนนทบุรี พระธรรมเทศนาลีลาทักถา*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พัชรี ทวีเชวง. (2553). *โครงการออกแบบภายในศูนย์ศิลปวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานนทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ภควุฒิ ทวียศ. (2551). *วิถีชีวิตชุมชนตลาดท่าน้ำนนทบุรี พ.ศ.2571-2526*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- วนิดา พึ่งสุนทร และคณะ. (2549). *แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม*, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, อัมรินทร์พรินตังแอนด์พลัสซิ่ง.
- วชิรญา ตติยานันท์กุล. (2557). *การพัฒนาคู่มือการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมนามธรรมด้านหัตถกรรม จังหวัดอุบลราชธานี*. (การศึกษานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- แวรวรรี ลาภเกิน, และ รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี (2561). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนเมืองนนท์. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม*, 13(1), 21-31.
- สตีบ ลดาวัลย์, ม.ร.ว. (2517). *ราชวิทยาลัย. ในหนังสือที่ระลึกครบ 7 รอบของพระยามานวราชเสวี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต.
- สรศักดิ์ เวสสุนทรเทพ. (2556). *แนวโน้มการศึกษภูมิทัศน์วัฒนธรรมในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). *คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่า*. กรุงเทพฯ: ____.
- โสวัตร ธีรกลาง. (2562). จากชุมชนชานเมืองสู่ความเป็นเมืองทุนนิยม กรณีศึกษาพื้นที่นนทบุรี. *วารสารมานุษยวิทยา*, 2(2), 149-190.
- อลิษา สหวัชรินทร์. (2560). *แผนวิสัยทัศน์ภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาบางยี่ขันฝั่งเหนือ: การพัฒนาพื้นที่ริมน้ำอย่างยั่งยืนในบริบทของไทย*. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 5(1), 1-13.

- อารักษ์ สังหิตกุล, (2544). *กรมศิลปากรกับการบริหารจัดการทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. Retrieved from <https://www.iccom.org/publication/management-guidelines-world-cultural-heritage-sites>
- ICOMOS, A. (1999). *Burra Chart: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Burwood: ICOMOS.
- Lennon, J., & Mathews, S. (1996). *Cultural Landscape Management: Guideline for Identifying Assessing and Managing Cultural Landscapes in the Australian Alps National Parks*. Unpublished report, Cultural Heritage Working Group Australian Alps Liason Committee.
- Mason, R. (2002). Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices. IN: DE LA TORRE, M. (ed.): *Assessing the Values of Cultural Heritage* (pp. 5-30). Los Angeles: The Getty Conservation Institute.
- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2017). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. Paris: UNESCO.